

A NÉPSZÖVETSÉG TEGNAP ÉS MA

Irta: GÁL ERNŐ

A genfi intézmény jelenlegi válsága, mely egyetemleges jellege következtében egyformán érinti az államok politikai, gazdasági-kulturális kapcsolatait, időszerűvé teszi a N. Sz. kialakulásának s fejlődésének felvázolását.

Bármely utóbbi időben kiadott nemzetközi jogi tanulmányban a N. Sz. kialakulása évszázadok szellemi fejlődésének gyümölcszeként szerepeit. Ha a N. Sz. gondolata, mint a nemzetek közötti együttműködés és béke eszköze valóban az emberiség, egyes kiváló szellemeinek (Kant) hagyatéka vagy politikai hitvallása (Wilson), életrehívásának alanyi és tárgyi előfeltételei mégis a világháború okozta szellemi erjedésben, illetve az 1919-20-as békeszerződések által létrehozott területi s politikai viszonyokban keresendők.

Már a háború folyamán, a nyugati államok pacifista köreiből gyakran találkoztunk a N. Sz.-re vonatkozó javaslatokkal, tervekkel. Az európai s amerikai közvélemény e megnyilvánulásainak kifejezője és képviselője Wilson, ki híres 14 pontjának utolsó szakaszában fogalmazza meg a N. Sz. alap gondolatát: „meg kell teremtenünk a nemzetek általános szövetségét... hogy egy a nagy, mint kis nemzetek politikai függetlenségének s területi egységének biztosítója legyen.“

De a tartós béke s a népek nemzetközi szolidaritásának vágya elemi erővel jut kifejezésre a függetlenségüket s egységüket kiharcoló közép-európai nemzetek államalkotó megnyilvánulásaiban is. A gyulafehérvári határozatok egyik legmaradandóbb értékű kitétele éppen az, amely az erdélyi románság békeszerzetéről és egy a nagy s kis nemzetek közti egyenlőségen felépülő „szabad nemzetek szövetségében“ vetett hitéről tesz bizonyosságot.

A népszövetségi alapokmány kidolgozása párhuzamosan haladt a békekonzferencia munkálataival s ahogyan a békeszerződésekben Wilson eszméi elképzelései háttérbe szorultak, úgy a népszövetségi gondolat életrehívásában is a wilsoni elvek csupán részleges alkalmazást nyertek. A békeszerződések kettős jellege: egyrészt a győztes angol-francia csoport imperializmusának érvényesülése, másrészt a felszabaduló nemzetiségek államalakításainak az önrendelkezési jog alapján való elismerése, rá nyomta a N. Sz.-re is bélyegét.

A béketárgyalások folyamán megnyilvánuló angol-francia ellentét (lásd: Ce qui se passa réellment a Paris en 1918-19, Payot 1923) hasonlóképp érvényre jut a népszövetségi alapokmány végleges megfogalmazásában is. Anglia, ki már a versaillesi szerződések megkötése alkalmával meggátolni igyekezett Franciaország európai hegemoniájának kialakulását, meghiusítja a N. Sz.-re vonatkozó francia tervezet elfogadását is. Leon Bourgeois francia szociológus alapokmánytervezete helyett, mely egy saját hadsereggel rendelkező, erős N. Sz.-et javasolt, az áthidaló angol-amerikai elképzelés nyert véglegesítést.

A népszövetségi alapokmány s a békeszerződések kapcsolata nemcsak időbeli, de jogi is. (Ma ez a kapcsolat a XIX. ülészak határozata értelmében megszűnt.) Az alapokmány az összes békeszerződések homlokzatára iktatódott s így a N. Sz. e szerződések betartásának biztosítója akkori

szerepének megfelelő értékelésben: Franciaország és Anglia hatalmi eszköze.

A N. Sz. útjának megértéséhez, szükséges az alapokmány s a genfi intézmény ismerete.

Angol-amerikai megfogalmazásában az alapokmány célja *megnehezíteni* egy általános háborús viszály kirobbanását. E célból magáévá teszi a béke *egyetemlegességének* elvét (11 szakasz) és biztosítja a tagállamok területi épségét s politikai függetlenségét (10. sz.). A háború elkerülésére a „convenant“ megelőző s megtorló eszközökkel rendelkezik. Az előbbiekközé tartoznak a leszerelést előírányzó 8., valamint a politikai s jogi döntőbíráskodást kötelezőleg előíró 13., 14. és 15. szakaszok. A támadónak nyilvánított állam ellen az alapokmány gazdasági, pénzügyi és katonai rendszabályok alkalmazását helyezi kilátásba (16. szakasz). A szankciók érvénybe léptetése azonban nem automatikusan, hanem a tanács többségének előzetes határozata alapján történik.

A N. Sz. hatásköre azonban nem szorítkozik kizárólag a háborús összeütközések elhárítására. Smuts angol tábornok javaslatai (Smuts: La SdN, une proposition pratique, Paris 1919) értelmében a N. Sz.-nek a „béke idők civilizációjának nagy eszközévé“ is kell válnia. Eppen a békében kifejtett humanisztikus és szociális jellegű tevékenység az alapja a háborús veszélyek pillanataiban olyannyira szükséges erkölcsi súlyának. Így a N. Sz. kebelében egész sor mellékintézmény fejlődött ki, melyek működése ma kétségtelenül az általános emberi jólét és haladás irányában hat. Legjelentősebbek e mellékszervek közül a Nemzetközi Munkahivatal és a Párizsban székelő Nemzetközi Szellemi Együttműködés Intézete.

A N. Sz. politikai tevékenységének első szakasza a tökérs termelési rend viszonylagos stabilizálódásának alapján kialakult u. n. polgári pacifizmus fénykorára esik. A négy és fél éves háború után a győzők és legyőzöttek egyaránt kimerültek. Békére mindkét csoportnak szüksége volt. A legyőzöttek ideiglenes pacifizmusa érthető, míg a győzteseknek szintén béke kellett győzelmük és hatalmi gyarapodásuk megőrzésére. A győztes nagyhatalmak (Anglia, Franciaország, Egyesült Államok) pillanatnyi megegyezése Németország, Kína (washingtoni egyezmény 1922) és a gyarmatok kihasználásában, belső gazdasági s politikai nehézségeik, valamint a népek háború iszonya voltak azok a tényezők még, melyek a háborút „mint a nemzetközi viszonyok rendezését szolgáló eszközt“ egy időre háttérbe szorították.

A nagy imperializmusok közt továbbra is fennálló alapvető ellentétek azonban *semlegesítik* az ebben a korszakban oly sűrűn ismétlődő béke- és leszerelési-konferenciák vagy „örökbéke“ tervezetek hatását. A háború előtti nemzetközi élet diplomáciai s politikai eszközei viszont továbbra is érvényben maradnak (nagykövetek tanácsa).

Az amerikai-angol s francia-angol hatalmi ellentétek, melyek a fő nyersanyagforrások uralásáért, illetve az európai elsőbbségért robbantak ki, meggátolják a tervezett amerikai-angol-francia, majd angol-francia biztonsági rendszer kialakulását. Az angol konzervatívizmus MacDonaldu tanári kormányra jutása keresztül húzza a Herriot féle „genfi jegyzőkönyv“ megkötését, mely életbeléptetése esetén a háború utáni idők egyik legjelentősebb béke eszközének készült.

A nemzetközi biztonság megszervezését célzó kísérletek sorozatos csődje (pl. a Lord Cecil-Requin-féle kölcsönös segélynyújtási tervezet) általános bizalmatlanságot keltenek a N. Sz. által képviselt új módszerekkel szemben. A régi háborús szövetségekre emlékeztető szerződések sorra lép életbe, köztük a Franciaországot Belgiummal, Lengyelországgal és Kisantanttal összekötő barátsági és segélynyújtási egyezmények.

Az 1925-ben kötött Locarnói, majd az 1928-ban aláírt Briand-Kellogg-paktumok kétségtelenül fontos határkövei a béke egyetemlegessé való telésnek, a mind jobban elharapózó fegyverkezési versengés azonban e viszonylag békés korszak lezárulását jelzi, mely után a „világ a háborúk és belső válságok újabb szakaszába“ lép.

Az 1929-ben kitört világválság a gazdasági megszilárdulással együtt a külpolitikai stabilizációnak is véget vet. A válság kimélyülésével a nyersanyagforrásokért folyó ellentétek kiéleződnek, majd Mandzsuria Japán által történt elfoglalásán keresztül nyílt harcba csapnak át. A békés weimari köztársaság helyébe kerülő Harmadik Birodalom s a „dinamikus“ Olaszország hatalmi terjeszkedése nyomán csakhamar új világegés körvonalai rajzolódnak ki.

Japán, Németország, majd Olaszország N. Sz.-ből való kilépése alapvető *jellegváltozást* kölcsönöz a genfi intézménynek. Az ántánt hatalmi eszközéből a béke fenntartásának védváraává válik, melyben a békés imperializmusok, a függetlenségüket féltő kis államok s a tagállamá lett Oroszország együtt kísérik meg az általános háború kikerülését. A N. Sz.-be 1934-ben belépő Oroszország már ezelőtt is jelentékenyen hozzájárult a béke megszilárdításához. Így a leszerelési konferencián az általános és teljes leszerelést javasolja, majd a szomszédaival megkötött meg nem támadási és a támadó félt meghatározó szerződéseivel következetes békealkaratáról tesz bizonyosságot.

A német terjeszkedéssel szemben a békeszerződések betartásáért megkötött francia-kisantant-balkánantant szövetségi rendszer új előjelet kap: az utódállamok területi egysége a béke megóvását jelenti.

Az egyetemes biztonság elvének fokozatos érvényesülését jelentik a francia-cseh-orsz. kölcsönös segélynyújtási egyezményeknek a N. Sz.-i alapokmány szellemében való megkötése (1935). Ugy Európában, mint a többi világrészekén a közvéleményt harcias pacifista szellemű szervezetek fogják össze és állítják a N. Sz. oldalára, mely kiteljesedésének tiszavirág korát éli.

A következetes békehatalmak azonban a támadó államok kiválása után sem tudják irányvonalukat a N. Sz. megnyilvánulásaiban maradéktalanul érvényesíteni. Ha az 1931-es japán-kinai konfliktus idején elfoglalt félmegoldásos állásfoglalása a N. Sz.-nek csupán egy többé-kevésbé jelentős tekintély veszteséget jelentett, úgy az Olaszország elleni szankciók felfüggesztése már komoly kudarc volt. A dinamikus államok terjeszkedésével megalkuvó angol s a maguk után vont francia kormányok meghátrálásai a szerződészegések s hatalmi önkényeskedések (Spanyolország) végtelen láncolatát eredményezik.

Japán kínai előretörése a washingtoni egyezményt helyezi hatályon kívül, míg a Harmadik Birodalom revolver-politikája a rajnai öv katonai megszállása s az általános hadkötelezettség bevezetése után a versaillesi szerződés területi klauzuláit semmisíti meg Ausztria s a Szudéta-terüle-

tek lecsatolásával. A háború utáni hatalmi egyensúly felborult, a békeszerződések rendszere áttört, a N. Sz. pedig az országhatárokat változtató s a népek sorsa felett döntő események irányításából kikapcsolva, válságos helyzetbe került.

Am minden látszat ellenére még sem *maga* a népszövetségi rendszer és az egyetemes biztonság elve mondott e sorozatos kudarcok folyamán csődöt. A rendszer és az elv jók, csak alkalmazni kellett volna teljes egészükben őket. A nagyhatalmak közti ellentétek s a vezető rétegek közti önző kasztpolitika akadályozta meg minden esetben az alapokmány szellemében megkötött szövetségi rendszerek alkalmazását.

1931-ben az angol-amerikai ellentét miatt nem kerülhetett sor Japán támadásának megtorlására. Anglia inkább az USA s az SU rovására történő kiegyezést választotta.

1935-ben nem a szankciókat előíró 16. szakasz bizonyult hatástalannak, hanem az olasz rendszer meggyengülésétől féltő Anglia függesztette fel alkalmazását.

1936-ban ugyanezen okból nem foglalhatott a N. Sz. határozott állást a megtámadott Spanyolország mellett.

1938 elején csakis a nyugati nagyhatalmak kész tényekbe való bele-nyugvása tette lehetővé az Anschlusst.

1938 októberben pedig Csehszlovákia feldarabolása mögött, a N. Sz. kikapcsolásával az angol-francia regresszió nyilvánult meg.

Az események okozati összefüggéseinek megvilágításából önként adódik a béke jövőbeli megőrzésének megoldása is.

A mind rövidebb időközökben megismétlődő agressziókkal szemben a béke biztosítását nem hozhatja sem további engedmények tétele, sem négyhatalmi egyezségek állandósítása, még kevésbé a N. Sz. megreformálása (értsd meggyengítése). A müncheni egyezmény után oly fontos fordulatot hozó megújulás nem a N. Sz. és az egyetemes biztonság félreállításában, hanem az országok *népi* béke erőinek érvényesítésében rejlik. A N. Sz.-nek, hogy feladatának megfelelően valóban a népek szövetségévé kell válnia. A függetlenségükben veszélyeztetett kis népeknek meg kell találniuk egymás megértésének útját, mely egyedül vezet ugy külső, mint belső békéjük megőrzéséhez.

A T A L Á L M Á N Y

Írta: KARR ERZSÉBET

Önálló részlet szerző az 1938. évi Heine-díjjal jutalmazott nagyszabású regényéből.

A konyhaajtón kopogtak. Vajda Máriusz „laboratóriumában“ ült s a padláskulcsot vaspör-reszelékké dörzsölte szét. Margit körvonalát már a homályos üvegablakon keresztül felismerte s megigazította a szemüvegét. Margit lélekzete elállása nélkül jelentette: — Az iskolában megint iszonyú sok az igazságtalanság és odahaza már kibírhatatlan. Apa azt mondja mindennap: Vajdáék? Nem az én izlésem, szívesen fizettem volna valamit, ha Budán maradnak!

Máriusz hangosan nevetett: — Én tudom miért! — Margit kerek szemekkel nézett rá. — Mert mi demokratát választottunk! — Margit